

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
VI-QISM**

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
VI-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ISLOMIY BANK FAOLIYATI TO'G'RISIDAGI QONUNNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH: O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNING KONTSEPTUAL, METODOLOGIK VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	12
Abdullayev Azamat Akbar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА В ОРГАНИЗАЦИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ОПЕРАТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ЦИКЛА	17
Джуманиязова Сабина Михайловна	
PAHTA TOZALASH USKUNALARI DETALLARINING XIZMAT MUDDATINI OSHIRISH UCHUN GETEROKOMPOZIT POLIMER MATERIALLAR TARKIBINI ISHLAB CHIQUISH	22
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI: TAHLIL VA NATIJALAR.....	29
Ubaydullayev Muxammadjon Abdusamad o'g'li	
Akbarov Diyorbek Ashirali o'g'li	
TRANSFORMING CORPORATE GOVERNANCE TO MEET THE CHALLENGES OF MODERN BUSINESS MODELS.....	32
F. Djalilov	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNI BAHOLASH	41
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
ЭКОНОМИКА ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРИФИКАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ТРАНСПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	47
Махкамова Надира Саидмуратовна	
MINTAQA TUMANLARI O'RTASIDAGI INVESTITSIYA VA BANDLIK NOMUTANOSIBLIK LARI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISH MEKANIZMLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	55
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
BUXORO VILOYATI IQTISODIYOTINING STRUKTURAVIY TRANSFORMATSIYASI: AGRAR MODEL DAN DIVERSIFIKATSIYALASHGAN TUZILMAGA O'TISH TENDENSIYALARI (2020-2024-YILLAR)	60
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
IQTISODIYOTNI ERKINLASHTIRISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNDA BOSHQARUVNING ZAMONAVIY PRINSIPLARINI JORIY ETISH.....	65
Tashmatov Shuhrat Hamrayevich	
MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR KO'RSATISH IMKONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	71
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
O'ZBEKISTONDA AVLODLARARO TRANSFERTLARNING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY MAZMUNI	77
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna	
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li	
SUN'IY INTELLEKTNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	83
Hamidova Shahzoda Odiljanovna	

IQTISODIYOTDA SHAFFOFLIK, ISHONCH VA SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURLIGI.....	88
Sabirova Nodira Komil qizi	
RAQAMLI VALYUTALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	95
Nabiyeva Zilola Saydulla qizi	
XORAZM VILOYATIDA HUDUDIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI	101
Avazbek Xalbekov	
IMPLEMENTATION OF PARETO ANALYSIS, SENSITIVITY ANALYSIS AND CVP MODELING TOOLS AT SATURN METAL LLC	108
Musaeva Shoira Azimovna	
YOG'-MOY KORXONALARINING TA'MINOT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHDA SCOR (SUPPLY CHAIN OPERATIONS REFERENCE) MODELIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	116
Yuldashev Abduxakim Abdulkarimovich	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИЗНАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НЕФОРМАЛЬНОГО И ИНФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНА.....	122
Анвар Аллабергенов	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLARNING YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI.....	128
Allanazarova B.K.	
BIOIQTISODIYOT-BARQAROR RIVOJLANISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARIDAN BIRI.....	135
Azimova Muxlisa Alisherbekovna	
KICHIK BIZNES TIZIMINING SINERGETIKEKONOMETRIK MODELINI ISHLAB CHIQUISH VA UNING PARAMETRLARINI BAHOLASH.....	139
Atamuratova Gulrux Muzafarovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	145
Xoltoyev Mirusmon Mirxamit o'g'li	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV DARAJASINI NORMALLASHTIRILGAN ENTROPIYA INDEKSI ASOSIDA BAHOLASH.....	149
Razikov Otabek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI.....	157
Matkabalova Dilorom Xalilullayevna	
MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH. (Xorazm viloyati misolida)	165
Bekjanov Dilmurod Yuldashevich	
Narmetova Dilafuz Azamatovna	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	170
Ахмедова Шахноза Козим кизи	
KREDITLASH VA MIKROQARZ TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	175
Elbekov Jasur Ergash o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AHOLINING UZOQ MUDDATLI FOYDALANILADIGAN TOVARLAR BILAN TA'MINLANISH DARAJASINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASH.....	181
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	

ВНЕДРЕНИЕ ЦВЕТОВОЙ СИСТЕМЫ ПАКЕТОВ ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОГО СБОРА ТВЁРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В Г. ТАШКЕНТЕ: АДАПТАЦИЯ КОРЕЙСКОЙ МОДЕЛИ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ	189
Джусупов Кубанычбек	
ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MEKANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	196
Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li	
SHAHARSOZLIKDA BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASINI JORIY ETISH	200
Eshov Sherko'zi Asatulloyevich	
THE ROLE OF TAXES IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET REVENUES	205
Kimsanbaeva Maftuna Bakhodirovna	
DETERMINANTS OF STAKEHOLDER SATISFACTION WITH CUSTOMS CLEARANCE IN UZBEKISTAN: AN EMPIRICAL ANALYSIS	209
Khanifakhon Solikhova	
BANDLIKNI TA'MINLASHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI (Xorazm viloyati misolida).....	213
Z. Sh. Matniyozova	
JIZZAX VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI VAHOLASH VA ISHLAB CHIQRISH HAJMINI PROGNOZLASH	218
Umirova Gulmira Shodiboy qizi	
ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НИЗКОУГЛЕРОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА.....	224
Расулкулов Жамшидбек Акрамкулович	
KORPORATIV BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK JAVOBGARLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	233
Komilova Guli Bagandik qizi	
THE ROLE OF DIGITAL INFRASTRUCTURE IN PROMOTING GREEN ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM CENTRAL ASIAN ECONOMIES.....	238
Eshboyev Mirjalol Baxrom o'g'li	
Ozatbekova Ozodaxon Nodirbek qizi	
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИНТЕРВАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ СРЕДНЕГО ЗНАЧЕНИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ, ПРИТЯГИВАЮЩЕГОСЯ К УСТОЙЧИВОМУ РАСПРЕДЕЛЕНИЮ.....	250
Турсунов Гафур Таирович	
TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY HISOBOTI MUSTAQIL AUDITINING MOHIYATI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: BANK FAOLIYATIGA XOS RISK OMILLARINI TASNIFLASH.....	259
Ibragimov Nodirbek Bahodir o'g'li	
DEMOKRATIK TANLOV VA PROGRESSIV SOLIQQA TORTISHNING BARQARORLIGI	266
Malika Sharipova Maxmudjon qizi	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA YASHIL ENERGETIKA MANBALARINI UTILIZATSIYA QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	273
Ibadov Shoxrux Axmatilloevich	
EKONOMETRIK MODELASHTIRISH ASOSIDA TEMIR YO'L TRANSPORTI IQTISODIY FAOLIYATINI PROGNOZLASH: 2030-YILGACHA SSENARIY TAHLILI.....	277
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI KORXONALARINING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDA MARKETING DASTURINING O'RNI.....	283
Musayeva Shoira Azimovna	
O'ZBEKISTONDA ISH BERUVCHINING FUQAROLIK JAVOBGARLIGINI MAJBURIY SUG'URTA QILISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	289
Karimberdiyeva Dilrabo Rasulovna	

BANK TAVAKKALCHILIKLARINI BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	296
Matkarimova Ayman Jengisbaevna	
O'ZBEKISTONDA AGROSUG'URTA BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY VA HUQUQIY OMILLARI	303
Jo'rayeva Sarvinoz Baxtiyor qizi	
BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	309
Mustafayeva Sevara Rustamovna	
O'ZBEKISTONDA SHAXSIY SUG'URTA XIZMATLARI BOZORINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	314
Qodirova Farangiz Komilovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISTS' HOTEL SELECTION PREFERENCES IN THE MAJOR TOURISM REGIONS OF UZBEKISTAN.....	320
Sardor Kuvandikov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASINING USTUVOR YO'NALISHLARI	329
Madenova Elmira Nizamatdinovna	
BOSHQARUV SIFATINI OSHIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	334
Shoyev Davronbek Axmadjonovich	
O'ZBEKISTONDA UY-JOY QURILISHI KLASTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA TARMOQNI 2032-YILGACHA RIVOJLANTIRISHNI PROGNOZLASH.....	340
Usmonov Mirumar Abdulla o'g'li	
YANGI O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJINING DRAYVERI SIFATIDA DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH.....	349
Jannazarova Gauzar Kaipnazarovna	
Raxmatova Sevinch Sobir qizi	
O'ZBEKISTONDA IFRSGA O'TISH JARAYONIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNING BOSHQARUV QARORLARIGA TA'SIRI: UZAUTO MOTORS MISOLIDA.....	353
Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li	
Jo'rayeva Zahro Toshpo'latovna	
SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	358
Pyotr Kim	
TOSHKENT VILOYATI BO'STONLIQ TUMANIDA TURISTIK ZONALARNI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUVNING TASHKILIYIQTISODIY AHAMIYATI (DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA).....	364
Tolibboyev Zafarbek Axror o'g'li	
TURIZM SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUV MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	372
Qarshiboyev Lochinbek Xusan o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ASOSIY VOSITALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI TAHLILINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	379
Muxidinov Ayubbek Nuritdinovich	
QASHQADARYODA NODAVLAT UNIVERSITETLARINING TASHKILIY RIVOJLANISHI: TALABALAR VA XODIMLAR POTENSIALINI TARKIBIY VA DEMOGRAFIK TAHLIL.....	382
Rahimov Sardor Uralovich	

O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING JOYLASHUVINING HOZIRGI HOLATI.....	388
Kudratov Muhammad Rustamovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA STATISTIK MA'LUMOTLARNI SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAHLIL QILISH IMKONIYATLARI.....	393
Umarov Abbas Nuriddin o'g'li	
ТРАНСФОРМАЦИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ, СТРУКТУРНАЯ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ И СЦЕНАРИИ РАЗВИТИЯ.....	400
Муниса Турдибаева	
TURIZM SOHASIDA SIRKULYAR IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	410
Yuldosheva Laylo Isroilovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	416
Oramov Jahongir Jo'rayevich	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MUNOSABATLARIDA RISKLARNI BOSHQARISH.....	421
Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA YUQORI TEXNOLOGIK USKUNALARNI XARID QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA UMUMIY EGALIK QIYMATI (TCO) KONSEPSIYASINING AHAMIYATI	428
Dadamuxamedov Abduvaxob Abduvaxidovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH	433
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGINING SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY SUG'URTA MEKANIZMLARINI JORIY ETISH.....	441
Kalenov K.T.	
TIJORAT BANKLARIDA IPOTEKA KREDITLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	445
Sobirov Sayfiddin Baxrom o'g'li	
ADIR EKOTIZIMLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	455
Qodirov Hamidullo Madaminjonovich	
AQSH VA XITOIY O'RTASIDAGI SAVDO URUSHINING JAHON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI	466
Maxmudillayev Bahromjon Shavkatjon o'g'li	
O'ZBEKISTON FERMERLARINING XALQARO BOZORLARGA KIRISHINI KENGAYTIRISHDA EKSPORT KOOPERATSIYALARIDA ISHTIROK ETISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MARJINAL BAHOLASH	472
Tursunqulov G'olibjon Shavkat o'g'li	
TECHNOLOGY AND MODERN TOURISM: PAVING THE WAY FOR A SUSTAINABLE ENVIRONMENT.....	482
Freshta Qayoumi	
SUG'URTA KOMPANIYALARIDA INVESTITSIYA PORTFELINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARI	488
Ergashev Olim Kenjayevich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUG'URTA SEKTORIDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	496
Ergashev Olim Kenjayevich	
ВЛИЯНИЕ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ НА ПОВЫШЕНИИ РЕСУРСНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ.....	503
Т.В. Ким	

TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY HISOBOTI AUDITIGA KOMPYUTERLASHTIRILGAN AUDIT USULLARI (CAATS) VA TAHLILY AMALLARNI JORIY ETISH	509
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
JAMIYAT EVOLYUSIYASIDA BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHNING AHAMIYATIGA DOIR NAZARIY TALQINLAR.....	516
Aripov Oybek Abdullayevich	
Rustamov Dilshodjon Shaydullo o'g'li	
SUG'URTA FAOLIYATINI BOSHQARISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	523
Umarova Aziza Hamidovna	
O'ZBEKISTON MAJBURIY SUG'URTA BOZORIDA TARIF SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI.....	529
Qo'ziyeva Nozima G'ayrat qizi	
O'ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTITSIYALARNI FAOL JALB QILISH XUSUSIDA.....	535
Artikbayev Dilshod Mumindjanovich	
O'ZBEKISTONDA DUKKAKLI EKINLAR BOZORIDA NARX O'ZGARUVCHANLIGI VA FERMERLARNING DAROMAD BARQARORLIGI	541
Islamova Malika Ilyos qizi	
ISLOM MOLIYASI VA YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH	547
Jo'raqulova Muhlisa Jahongir qizi	
СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ И ПРИЧИНЫ ИХ ВОЗНИКНОВЕНИЯ	553
Петр Ким	
BAA VA O'ZBEKISTONDA ISLOMIY BANKCHILIK TO'G'RISIDAGI QONUNLARNING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	559
Bektemirov Muhiddin Shomirza o'g'li	
QURILISH KORXONALARIDA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI BOSHQARUV TIZIMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI.....	564
Arifdjanova Zilola Dilshodovna	
YENGIL SANOAT KORXONALARI FAOLIYATIDA MARKETING KOMMUNIKATSIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH (Buxoro viloyati to'qimachilik korxonalarini misolida).....	570
Muxsinov Bekzod Toxirovich	
JAHON TURIZMIDA DIVERSIFIKATSIYA, GLOBALLASHUV, GLOKALLASHUV TENDENSIYALARI	579
Raxmatulla Hayitboyev	
ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT MANAGEMENT MECHANISMS IN JOINT-STOCK COMPANIES	585
Abduboqiyev Muxammad Sharofiddinovich	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SHERIKCHILIK ALOQALARI MEXANIZMINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	591
Muratbaeva Aziza Nasir qizi	
IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING JAHON TAJRIBALARINI O'RGANISH.....	599
Fayziyev Manuchehr Sharofiddinovich	
INVESTITSIYA DASTURLARI VA LOYIHALARINI BOSHQARISHDA RAQAMLI MENEJMENTNING MOHIYATI VA O'RNI	604
Ahmedova Dilnoza Muzaffarovna	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI SUG'URTA EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI	607
Nomozova Qumri Isoyevna	

YOSHLAR TADBIRKORLIGI: TUSHUNCHAVIY MOHIYATI VA BOSHQARUVINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	613
Gulomqodirova Ma'mura Saydumarxon qizi	
AKTIVLAR BO'YICHA EHTIMOLIY YO'QOTISHLARGA DOIR ZAXIRALARNING TIJORAT BANKLARI FOYDASINI SOLIQQA TORTISHDAGI AHAMIYATI	619
Turanov M. Sh.	

AKTIVLAR BO'YICHA EHTIMOLIY YO'QOTISHLARGA DOIR ZAXIRALARNING TIJORAT BANKLARI FOYDASINI SOLIQQA TORTISHDAGI AHAMIYATI

Turanov M. Sh.

Termiz davlat universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Tijorat banklarining moliyaviy natijalarini shakllantirishning aniqligi ularning foydasini soliqqa tortish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlarda aks etadi. Ushbu moliyaviy natijalarni aniq shakllantirish asosi foyda solig'i bazasini aniqlash, aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarni shakllantirish bilan uzviy bog'liq.

Maqolada tijorat banklari faoliyatida aktiv operatsiyalarning negizini tashkil etadigan, uning asosiy daromad manbai hisoblangan kredit operatsiyalarini amalga oshirishda vujudga keladigan aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarning mohiyati, ularning guruhlanishi, aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralar me'yorlari, bank tizimi aktivlari bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash ko'rsatkichlari asosida tijorat banklari foydasini soliqqa tortishdagi ahamiyati o'rganilib, ular asosida xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, foyda, tijorat banklari foydasi, soliq, foyda solig'i, aktivlar, maxsus zaxiralar, soliq to'langunga qadar sof foyda.

Abstract. The accuracy of the formation of financial results of commercial banks is reflected in economic relations related to the taxation of profits. The basis for accurately determining these financial results and forming a taxable income tax base is inextricably linked to the creation of reserves for possible asset losses. The article examines the essence and classification of reserves for possible asset losses arising from credit transactions, which form the basis of active operations and are the main source of income in the activities of commercial banks. The standards of deductions to these reserves and their significance in the taxation of profits of commercial banks based on indicators for assessing potential losses on assets of the banking system were also studied, and on this basis, relevant conclusions and proposals were formulated.

Keywords: commercial bank, profit, profits of commercial banks, tax, income tax, assets, special reserves, net profit before taxes.

Аннотация. Точность формирования финансовых результатов коммерческих банков отражается в экономических отношениях, связанных с налогообложением прибыли. Основа точного определения данных финансовых результатов и формирования налогооблагаемой базы по налогу на прибыль неразрывно связана с созданием резервов на возможные потери по активам. В статье исследованы сущность и классификация резервов на возможные потери по активам, возникающих при осуществлении кредитных операций, которые составляют основу активных операций и являются главным источником дохода в деятельности коммерческих банков. Также изучены нормативы отчислений в данные резервы и их значение при налогообложении прибыли коммерческих банков на основе показателей оценки потенциальных убытков по активам банковской системы, и на этой основе сформулированы соответствующие выводы и предложения.

Ключевые слова: коммерческий банк, прибыль, прибыль коммерческих банков, налог, налог на прибыль, активы, специальные резервы, чистая прибыль до налогообложения.

KIRISH

Tijorat banklarining foydasini shakllantirishda aktiv operatsiyalarning ahamiyati muhim hisoblanadi. Bunda bank daromad keltiradigan aktivlardan foydalanish, tijorat banklari faoliyati natijasidagi moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash, shuningdek, foyda solig'i bazasini aniqlashtirishda aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarni shakllantirish yuqori ahamiyat kasb etadi. Bank aktivlari sifati va ular bo'yicha shakllantiriladigan zaxiralar moliyaviy natijalarning haqqoniy aks ettirilishi hamda soliq majburiyatlarining to'g'ri hisoblanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarining aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralari mohiyati, shakllanishi va foydalanishining iqtisodiy xususiyatlari haqida keng tadqiqotlar olib borilgan.

“Банковское дело и банковские операции” nomli darsligida “Kredit portfeli va ssuda qarzigaga tenglashtirilgan qarzarlar bo'yicha bank ssudalar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlar zaxirasini shakllantiradi. Bunday zaxiraning mavjudligi bank resurslarini yanada moslashuvchan va samarali boshqarish, uning likvidligi va ishonchligini ta'minlash imkonini beradi”, deb ta'kidlangan¹.

I.T. Balabanova xulosasiga ko'ra, “Zaxira jamg'armasi foydadan ajratmalar hisobiga shakllantiriladi va bankning asosiy faoliyatida yuzaga keladigan zararlarni qoplash uchun xizmat qiladi.”²

M.S. Ratinskiy, M.Yu. Matovnikov, I.A. Androsov, O.N. Sherbakovalarning ta'kidlashicha, “Kreditlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlar zaxiralari miqdorini kamaytirib ko'rsatishni qiyinlashtirish maqsadida davlat tomonidan zaxiralarning minimal miqdoriga cheklovlar o'rnatilgan.”³

Iqtisodchi olim Z.O. Axrorovning xulosasi bo'yicha, “Kreditlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga rezervlarni soliqqa tortish tartibini belgilashda qaysi usulning qulayligi, soliqqa tortish va tartibga solish o'rtasidagi muvofiqlik va majburiy rezervga soliq chegirmalari qo'llanilishida cheklovlar o'rnatilishi muhim hisoblanadi. Chunki banklar kreditlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga rezervlardan kapitalni tartibga solish uchun emas, asosan, soliqqa solinadigan foydani kamaytirish maqsadlarida foydalanishi aniqlangan.”⁴

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarning tijorat banklari foydasini soliqqa tortishdagi ahamiyati xalqaro va milliy qonun hujjatlari ma'lumotlari, xorijiy va milliy adabiyotlar hamda tadqiqot materiallari asosida o'rganilgan. Mazkur maqolada tadqiqot metodlaridan qiyosiy va tarkibiy tahlil, guruhlashtirish hamda taqqoslash usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi global moliyaviy inqiroz va uning salbiy oqibatlar zararlarni qoplash masalasiga turli yondashuvlarni tubdan o'zgartirdi. Tijorat banklarida aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar bank tizimi moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi muhim makroprudensial vositalardan biri hisoblanadi. Tijorat banklarida aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar shakllantirish xalqaro bank amaliyoti va milliy tartibga solish tizimlarida asosan ikkita yirik yondashuvga tayanadi. Ushbu yondashuvlar rivojlanishining obyektiv zaruriyati moliyaviy barqarorlikni ta'minlash ehtiyojidan kelib chiqadi.

Tijorat banklarida zaxiralarni shakllantirish konsepsiyasi yo'nalishlarini quyidagicha aks ettirish mumkin⁵:

- Ko'rilgan zararlari;
- Kutilayotgan kredit yo'qotishlari;
- Makroprudensial zaxiralash — kutilgan kredit yo'qotilishi yo'nalishiga asoslangan dinamik ta'minlash.

Ushbu konsepsiyalarning iqtisodiy mazmuni, albatta, bir-biridan farq qilib, ko'rilgan zararlari konsepsiyasi zarar ko'rilgandan keyin zaxirani shakllantirishga asoslanadi. Undan aniq bo'ladiki, zaxira hajmi faqat aniqlangan zarar summasi miqdori bilan aniqlanadi. Kutilmagan inqirozlar sharoitida zararlari miqdorining keskin oshishi yirik miqdorda zaxira tashkil etishni talab qiladi. Bu esa banklarning moliyaviy holati haqidagi ma'lumotlarni aks ettirishda uzilishlarga, ya'ni banklarning moliyaviy ahvolini kechikib aks ettirishga olib kelgan. 2008-yildagi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozidan so'ng bu konsepsiya ilmiy va amaliy jihatdan qayta baholandi. Mazkur jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi banklar foydasini keskin kamaytirdi va moliyaviy bosimning kuchayishiga ta'sir ko'rsatdi. Chunki moliyaviy-iqtisodiy inqiroz boshlanganda banklarning majburiyatlarni qoplay olmasligi natijasida to'lovlar kechikishiga, bu esa o'z navbatida, banklarda yirik miqdorda zaxiralar shakllantirish zaruratini yuzaga keltirdi.

1 Банковское дело и банковские операции: учебник / М. С. Марамыгин, Е. Г. Шатковская, М. П. Логинов, Н. Н. Мокеева, Е. Н. Прокофьева, А. Е. Заборовская, А. С. Долгов; под ред. М. С. Марамыгина, Е. Г. Шатковской; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уралский государственный экономический университет. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2021. – стр 184.

2 Банки и банковское дело / Под ред. Балабанова И. Т. — СПб.: Питер, 2003. Стр 21

3 Банковское дело и финансы: Учеб. пособие / М. С. Ратинский, М. Ю. Ма-товников, И. А. Андросов, О. Н. Щербакова. — М.: АНО ДПО «Корпоративный университет Сбербанка», 2018. - стр 50.

4 Axrorov Z.O. Foydani soliqqa tortish metodologiyasini takomillashtirish: iqtisodiy fanlari doktori (DSc) ilmiy derajasini olish uchun ezilgan dissertatsiya avtoreferati.-To'shkent, 2025. 19-bet

5 BHXS (IAS 39)- “Moliyaviy instrumentlar: tan olish va baholash”, MHXS (IFRS 9)- “Moliyaviy instrumentlar” ma'lumotlari asosida

Kutilayotgan kredit yo'qotishlari konsepsiyasiga ko'ra, mamlakatimizda tijorat banklari moliyaviy instrumentlar hisobini aynan MHXS 9 "Moliyaviy instrumentlar" standarti bo'yicha yuritadi. Ma'lumki, O'zbekistonda tijorat banklari moliyaviy instrumentlar hisobini aynan MHXS 9 "Moliyaviy instrumentlar" standarti bo'yicha yuritadi [6]. MHXS 9 "Moliyaviy instrumentlar" standarti esa kutilayotgan kredit zararlari miqdorini, ya'ni zararni hali sodir bo'lmasidan turib, oldindan taxmin qilib hisobga olish tizimini ifodalaydi. Bank faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zaralar oldindan baholanib, zarar ko'rilish xavfi yumshatiladi va bank barqarorligini saqlab qolishga asosiy e'tibor qaratiladi. Tijorat banklarining moliyaviy hisobotlariga qo'yilgan talab ularning aktivlari miqdori va sifatining haqiqiy holatini aks ettirishini ta'minlashi lozim.

Makroprudensial zaxiralash kelajakdagi vaqt omili asosida zaxiralar shakllantirish jarayonini aks ettiradi. Kutilgan kredit yo'qotilishi yo'nalishiga asoslangan dinamik ta'minlash yondashuvi banklar barqaror faoliyati davomida olingan foydalar hisobiga zaxiralar yaratib borish mezoniga asoslanadi. Mazkur mezonlar Bazel III talablaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Tijorat banki aktivlari bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxirani shakllantirish o'zining huquqiy asosiga ega⁶. Mazkur huquqiy asosga ko'ra, tijorat banki aktivlari bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir bank xarajati hisobidan zaxirani shakllantirish me'yorlari belgilangan.

1-jadval

Aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralar me'yorlari⁷

Aktivlarning tasniflanishi	Bank xarajati hisobidan zaxira shakllantirish me'yorlari
Standart	bir foiz
Substandart	o'n foiz
Qoniqarsiz	yigirma besh foiz
Shubhali	ellik foiz
Umidsiz	yuz foiz

1-jadval ma'lumotlaridan ma'lumki, muammoli aktivlarning jami miqdori sifati qoniqarsiz, shubhali va umidsiz deb tasniflangan aktivlar qiymatlarining yig'indisini ifodalaydi. Shu bois muammoli kreditlar tarkibiga kiruvchi kreditlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralar mos ravishda tasniflari bo'yicha qoniqarsiz bo'lsa yigirma besh foiz, shubhali tasnifi bo'yicha ellik foiz, umidsiz tasnifidagi kreditlar bo'yicha yuz foiz miqdorda xarajatlar hisobidan shakllantiriladi.

Mazkur zaxira xarajatlari guruhi tijorat banklarining foyda solig'ini hisoblashda moliyaviy natijani shakllantirish ko'rsatkichlari sifatida muhim sanaladi.

Aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarni guruhlariga ajratishimiz natijasi ularning iqtisodiy mazmuni va mohiyatini kengroq tushunish imkonini yaratadi (1-rasm).

1-rasm. Zaxiralarning guruhlanishi⁸

Ushbu 1-rasm izohlaridan aniqlanadiki, maxsus zaxiralar substandart, qoniqarsiz, shubhali va umidsiz aktivlar sifati bo'yicha tasniflangan aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplashga mo'ljallangan majburiy

6 Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflash va aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar shakllantirish hamda ulardan foydalanish tartibi to'g'risidagi Nizomi (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2015 yil 14 iyulda 2696-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan).

7 Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflash va aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar shakllantirish hamda ulardan foydalanish tartibi to'g'risidagi Nizomi (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2015 yil 14 iyulda 2696-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan) asosida tuzilgan.

8 Muallif ishlanmasi

zaxiralar bo'yicha xarajatlarni, standart zaxiralar esa tijorat banki umumiy faoliyati natijasida ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash maqsadida tashkil qilinadigan zaxiralarni, shuningdek, standart deb tasniflangan aktivlar bo'yicha xarajatlar hisobidan zaxira shakllantirishni anglatadi.

2-jadval
Tijorat banklarining muammoli kreditlari (NPL) to'g'risidagi ma'lumotlar⁹ (mlrd. so'mda)

Jami kreditlar miqdori	Muammoli kreditlar (NPL)	Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi
01.01.2026-yil		
604 002	18 055	3,0%
01.01.2025-yil		
533 121	21 185	4,0%
01.01.2024-yil		
471 406	16 621	3,5%
01.01.2023-yil		
390 049	13 992	3,6%
01.01.2022-yil		
326 386	16 974	5,2%

2-jadval ma'lumotlari tahlilidan ko'rish mumkinki, banklar kredit portfelida muammoli deb tasniflangan kreditlar ulushi o'zgaruvchan bo'lgan. 2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi 4,0 foizni tashkil etib, 2023-yilning mos holatiga nisbatan 0,5 foiz bandga o'sgan. Hozircha tahlilimiz davomida muammoli kreditlar tarkibidagi aktivlarning sifati bo'yicha tadqiq etishga to'xtalmaymiz. Chunki foyda solig'ini hisoblashda muammoli kreditlarning ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralar me'yorlari bo'yicha tarkibiy tasnifidan qat'i nazar chegaralangan yagona chegirma miqdori belgilangan.

Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushida kichik tebranishlar kuzatilgan. 2022-yilga nisbatan bank tizimi bo'yicha jami kreditlar hajmi 277 616 mlrd so'mga oshib, 2026-yilda 604 002 mlrd so'mga yetdi. Shuningdek, 2026-yilda jami kreditlar qoldig'ining 2025-yilga nisbatan o'sishi kuzatilsa-da, muammoli kreditlar qoldig'i 1,0 foiz bandga kamaygan. Ammo bu kamayish muammoli kreditlar qoldig'ining pasayish dinamikasi asosida erishilganini ko'rish mumkin.

3-jadval
Bank tizimi aktivlari bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash ko'rsatkichlari¹⁰ (mlrd. so'm)

Ko'rsatkichlar nomi	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025	01.01.2026
Kredit va lizing bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash	12 221	13 863	18 413	25 939	22 917
Boshqa aktivlar bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash	333	4 213	4 645	7 383	11 710
Soliq to'langunga qadar sof foyda	5 351	12 579	15 155	9 655	18 385
Foyda solig'ini to'lash xarajatlari	1 465	2 587	2 775	2 690	2 883

2025-yil yakunida banklarning soliq to'langunga qadar jami sof foydasi 2021-yilga nisbatan 13 034 mlrd so'mga o'sishni tashkil etib, 3-jadval ma'lumotlariga e'tibor qaratilsa, eng keskin o'sish 2025-yil davomida qayd etilib, 8 730 mlrd so'mga o'sgan. Mazkur davr oralig'ida kredit va lizing bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan

9 www.cbu.uz –Markaziy bankning rasmiy internet sayti ma'limotlari asosida tayyorlangan

10 www.cbu.uz –Markaziy bankning rasmiy internet sayti ma'limotlari asosida tayyorlangan

zararlarni baholash xarajatlari 2024-yilga nisbatan 3 022 mlrd so'mga kamaygan. Jumladan, 2021–2025-yillarda banklarning jami kredit va lizing bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlar va boshqa aktivlar bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarining muntazam o'sishiga erishilgan bo'lsa-da, mazkur davr oralig'ida foyda solig'i summasi 2 baravarga yaqin oshgan.

Yuqoridagi jadvallar ma'lumotlarini chuqurroq tadqiq etishimiz uchun foyda solig'i bazasi va miqdorini aniqlashda kredit bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholashning xususiyatlariga to'xtalamiz.

Ma'lumki, foyda solig'ini hisoblash soliq qonunchiligi talablariga bog'liq bo'ladi. Asosiy soliq qonunchiligi hujjatining "Foyda solig'i" nomli XII bo'limining "Zaxira fondlarini shakllantirish xarajatlari" deb nomlangan 315-moddasida banklar qonunchilik talablariga muvofiq zaxira fondlarini tashkil etishi belgilangan. Ushbu zaxira fondlariga ajratmalarning me'yorlariga nisbatan 80 foizdan ko'p bo'lmagan miqdori banklar tomonidan xarajatlarda qayd etiladi. Ammo sof foyda hisobidan shakllantiriladigan zaxira fondlarini tashkil etish hollariga nisbatan ushbu foiz ko'rsatkichi tatbiq etilmaydi. Chunki tijorat banklarining taqsimlanmagan foydasi hisobidan shakllantiriladigan zaxira fondlarining bank xarajatlari guruhlar o'rtasida bog'liqlik mavjud emas. Zaxira fondlariga ajratmalarning me'yorlariga nisbatan 80 foizlik cheklov asosidagi xarajatlar tijorat banklarining soliq to'langunga qadar sof foydasini, soliq bazasi miqdorini aniqlashdagi asosiy ko'rsatkich hisoblanadi.

Tijorat banklarining zaxira fondlariga ajratmalari xarajatlar sifatida inobatga olinishi aktivlarning yuqori likvidli ta'minoti bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira miqdori alohida aniqlanish tartibiga ega. Ya'ni yuqori likvidli ta'minotga ega aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira miqdori 0 yoki manfiy natijani tashkil etsa, aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira shakllantirilmaligi belgilangan. Mazkur holatda bank kredit va lizing bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlar, boshqa aktivlar bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash kabi xarajatlarning kamayishi, soliq to'langunga qadar sof foydaning oshishi hisobiga foyda solig'i bazasi kengayishi natijasida foyda solig'i miqdori ham o'sadi.

Demak, maxsus zaxiralar xarajat sifatida tan olinishi orqali foyda solig'i bazasi qisqaradi, zaxiralarning ortishi esa bankning likvidli va daromad keltiruvchi aktivlaridan foydalanish imkoniyatini cheklashi mumkin. Tijorat banklari maxsus zaxiralarni shakllantirishga faqat soliq yukini kamaytirish nuqtayi nazaridan emas, balki kredit risklarini boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida yondashadi. Shu bois, maxsus zaxiralar tijorat banklari faoliyati rentabelligiga ma'lum darajada bosim o'tkazishi mumkin bo'lsa-da, kredit risklarini kamaytirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda ijobiy samara beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarga doir zaxiralarni shakllantirish banklarning moliyaviy natijalarini haqqoniy aks ettirish, kredit risklarini kamaytirish hamda foyda solig'i bazasini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Maxsus zaxiralarning xarajat sifatida tan olinishi bank foydasini soliqqa tortish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, zaxiralarning hajmining ortishi bank rentabelligiga ma'lum darajada ta'sir etsa-da, ularning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni yuqori hisoblanadi.

Yuqorida keltirilganlar asosida quyidagi takliflarni keltirishimiz mumkin:

- yuqori likvidli ta'minotga ega aktivlar guruhini kengaytirish;
- aktivlar o'rtacha likvidli ta'minot bilan ta'minlanganda ular bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira miqdorini aniqlash tartibini joriy etish;
- zaxira fondlariga ajratmalarga nisbatan cheklov me'yorlarini belgilashni takomillashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Банковское дело и банковские операции: учебник / М. С. Марамыгин, Е. Г. Шатковская, М. П. Логинов, Н. Н. Мокеева, Е. Н. Прокофьева, А. Е. Заборовская, А. С. Долгов; под ред. М. С. Марамыгина, Е. Г. Шатковской. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2021. — 184-б.
2. Банки и банковское дело / под ред. И. Т. Балабанова. — СПб.: Питер, 2003. — 21-б.
3. Банковское дело и финансы: учебное пособие / М. С. Ратинский, М. Ю. Матовников, И. А. Андросов, О. Н. Щербакова. — М.: АНО ДПО «Корпоративный университет Сбербанка», 2018. — 50-б.
4. Ахромов З. О. Foydani soliqqa tortish metodologiyasini takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. — Toshkent, 2025. — 19-b.
5. 39-son "Moliyaviy instrumentlar: tan olish va baholash" Buxgalteriya hisobining xalqaro standarti (IAS 39).

- O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrdagi 61-son buyrug'iga 24-ilova, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2022-yil 9-dekabrda 3400-son bilan ro'yxatga olingan. <https://lex.uz/docs/-6312360>
6. 9-son "Moliyaviy instrumentlar" Moliyaviy hisobotning xalqaro standarti (IFRS 9). O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrdagi 61-son buyrug'iga 35-ilova, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2022-yil 9-dekabrda 3400-son bilan ro'yxatga olingan. <https://lex.uz/docs/-6312360>
 7. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 2019-yil 30-dekabr, O'RQ-599-son. "Foyda solig'i" bo'limi, 315-modda — "Zaxira fondlarini shakllantirish xarajatlari". <https://lex.uz/docs/-4674011>
 8. Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflash va aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar shakllantirish hamda ulardan foydalanish tartibi to'g'risidagi nizom. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2015-yil 14-iyulda 2696-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan. <https://lex.uz/docs/2703056>
 9. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining muammoli kreditlari (NPL) to'g'risida 2026-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot. — Markaziy bank rasmiy statistik ma'lumotlari, 2026.
 10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Statistik byulleten — 2025-yil. Bank tizimi aktivlari, moliyaviy natijalari va asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha statistik ma'lumotlar. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2025.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>